

چکیده

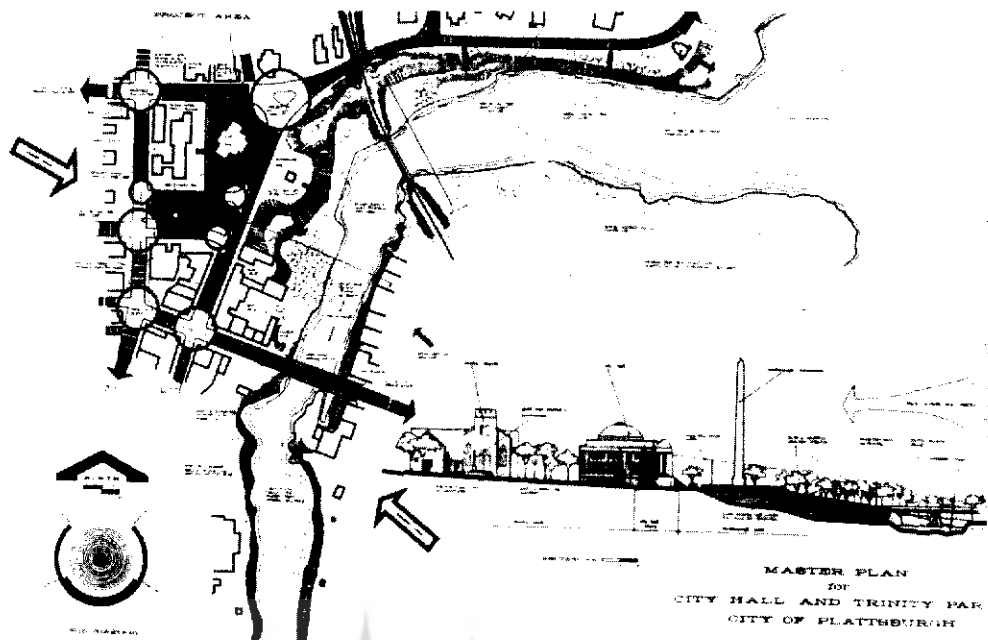
مقوله‌های ارتقای کیفیت محیط و پایداری ارزش‌ها در فضای شهری، از جمله موضوعاتی هستند که اخیراً در ایران مورد توجه مدیریت عمران شهری واقع شده‌اند. بدیهی است که این پدیده جدید لازم است در نظام برنامه‌ریزی کشور قانون‌مند شود و تعامل آن با برنامه‌های موجود از طریق مؤلفه‌های سیاستگذاری و اسناد راهبردی تحقق یابد. برای این اساس، مقاله حاضر تأکید ویژه‌ای بر جایگاه «سیاست‌های طراحی» و «راهنمای طراحی» دارد که دو حلقه بسیار مهم از زنجیره مجموعه مؤلفه‌های شکل‌دهنده اسناد نظام هدایت در برنامه‌های طراحی شهری محسوب می‌گردند. این دو عنصر که ستون‌های اصلی راهبری در نظام هدایت به شمار می‌آیند، شالوده هویت مکانی و محتوای راهکارهای اجرایی را در چشم‌انداز مطلوب توسعه تشکیل می‌دهند.

طراحی شهری و تأکیدهای محتوایی در نظام هدایت

کامران ذکاوت

عضو هیئت علمی دانشکده معماری و
شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی

نخستین شماره مجله طراحی شهری / شماره ۹ / بهار ۱۳۸۱

الف - مفاهیم طراحی شهری

۱- تعریف طراحی شهری

هدایت و ایجاد کیفیت محیطی، امری است که به خودی خود تحقق نمی‌یابد و اسناد شهرسازی از نوع طرح جامع قادر به ایجاد آن نیستند. اساساً هویت کیفیت‌هایی که مربوط به بعد سوم و حس مکان است، نیازمند به کارگیری دانشی است متفاوت از آنچه که به نام شهرسازی شناخته شده است. به عبارت دیگر، طراحی شهری دانشی چندشاخه‌ای است که به منظور حفظ و ایجاد کیفیت محیط وارد مداخله می‌شود. این پدیده توجه ویژه‌ای به تشخیص هویت و ارزش‌های زیبایی‌شناختی و ادراکی دارد که بقا و مانایی آن را با اتکا به نظر استفاده‌کنندگان راهبری می‌کند.

۲- اهداف طراحی شهری

خیابان‌ها، فضاها، دهکده‌ها، شهرک‌ها و بالاخره شهرهای موفق دارای خصوصیات مشترکی هستند. برای دستیابی به اصول یا اهداف طراحی شهری خوب، این عوامل می‌بایست مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند. به یاری این عوامل است که می‌توان دریافت برای خلق یک فضای موفق می‌بایست به دنبال چه بود.

اهداف طراحی شهری بیانیه‌ای است که مشخص می‌سازد طراحی به چه چیزهایی باید دست یابد. (۱)

در بسیاری از موارد، اهداف در بخش‌های متفاوت دارای همپوشانی‌اند و یکدیگر را به نوعی تقویت می‌کنند.

۳- فرایند در طراحی شهری

شهرسازی منطق‌گرا و تجربه‌گرا (۲) را باید سرآغاز تسلط تجربه و منطق در دانش طراحی و برنامه‌ریزی تلقی کرد. دانش طراحی شهری، همانند کلیه دانش‌های محیطی، ارائه هرگونه طرح و راه‌حل را منوط به تشخیص مسئله می‌داند. به همین دلیل تدبیر راه‌حل وابسته به فرایندی است که طی آن باید سلسله مراتبی از اقدامات انجام گیرد تا دستیابی به راه‌حل میسر گردد. فرایند طراحی شهری در این دانش، شامل ۶ مقطع اصلی به شرح ذیل است و در صورت فقدان هر یک از مراحل دستیابی به محصولات میسر نخواهد بود:

۱- شناخت (خصیصه‌های محلی و کیفیت‌های محیطی)

۲- سنجش

۳- سیاستگذاری

۴- راهکارها و راه‌حل‌ها

۵- راهنمای طراحی

۶- اجرا

● شناخت (خصیصه‌های محلی و کیفیت‌های محیطی)

تشخیص خصیصه‌های محلی (Local Distinctiveness) و هویت سیما و منظر شهری مهم‌ترین بخش از شناخت مسئله است که در تداوم آن تقابل زمینه‌های مختلف عملکردی، کالبدی، بصری و ریخت‌شناختی (مرفولوژیک) با یکدیگر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

معمولاً طراحی شهری موفق مبتنی بر درک مناسب از شرایطی است که برای آن تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری شده، و طرح توسعه نیز برای آن تدوین گردیده است.

● سنجش

در این مقطع از مطالعات دستاورد مرحله شناخت مورد سنجش و ممیزی قرار می‌گیرد، سپس قابلیت‌ها - به ویژه کیفیت‌ها و ضعف‌ها، و همچنین تهدیدها و فرصت‌ها - در هر یک از زمینه‌ها معرفی می‌گردد و پایه تصمیم‌گیری واقع می‌شود.

● سیاستگذاری

مقطع سیاستگذاری یکی از مهم‌ترین مراحل در فرایند طراحی شهری است که طی آن چشم‌انداز مطلوب شکل‌گیری آینده تدوین و ترسیم می‌گردد.

در مقطع مطالعات سنجش، کلیه مسائل و مشکلات شامل کیفیت‌های مطلوب و نامطلوب شناسایی گردید. در این مرحله چارچوب و شیوه‌های مداخله و سمت‌گیری طرح ساماندهی تدارک دیده می‌شود.

برخلاف گذشته که محتوای طرح متکی بر ذهنیات طراح بود، در این روش تبیین اهداف و سیاست‌ها مبتنی بر عینیات پایه‌گذاری می‌شود و ملاک ارزیابی راه‌حل‌های پیشنهادی قرار می‌گیرد. بدین ترتیب الگوهای طراحی لازم است در تداوم اهداف اولیه طرح، و منعکس‌کننده آنها باشند.

در این مقطع اهداف طرح در جهت تقویت و اعتلای قابلیت‌ها به کیفیت‌های محیطی و سیاست‌های طرح به سمت بهره‌گیری از فرصت‌ها، حذف ضعف‌ها و کنترل تهدیدها گام برمی‌دارد. مقطع سیاستگذاری خود از فرایندی خاص تبعیت می‌کند:

۱- اهداف کلان

اهداف کلان بیانیه‌ای است که معرف چشم‌انداز مطلوب شکل‌گیری مجموعه در آینده به صورت کلی و درازمدت است.

دیدگاه‌های اولیه دستگاه اجرایی معمولاً در شکل‌دهی این بخش تأثیر گذار است.

۲- اهداف خرد

اهداف خرد بیانیه دقیق‌تری است از آنچه که طراحی باید بر آن دست یابد.

اهداف خرد یا عملیاتی مبین مقاصد مستقیم مداخله است و کلیه زمینه‌ها و ابعاد طراحی شهری را - از شکل و محتوا تا زمینه‌های بصری، ادراکی و عملکردی - در بر می‌گیرد.

راهنمای طراحی در طرح جامع قبل از اینکه معرف گرافیک نمونه‌های

مناسب طراحی باشد، توصیف‌کننده محتوای طراحی مطلوب

سیاست‌های مورد نظر است

۳- راهبردهای طراحی

چارچوب محتوایی توسعه است که به گونه‌ای نموداری به چشم‌انداز و چارچوب توسعه بعد مکانی و جغرافیایی می‌دهد.

۴- سیاست‌ها

روش‌ها و اقداماتی که بسترساز دستیابی به اهداف طرح‌اند.

اصول طراحی توصیف‌کننده رابطه بین اهداف طراحی و فرم و شکل ساختاری محیط کالبدی‌اند. (۳)

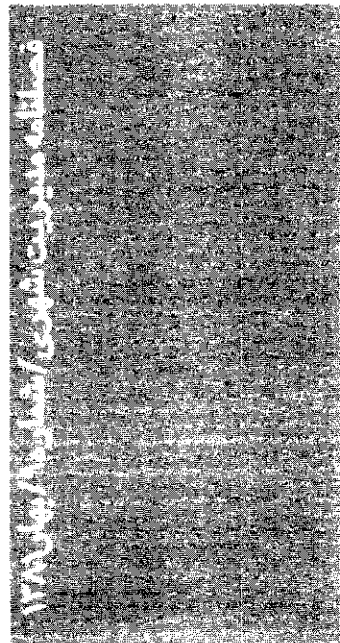
لیکن به طور کلی اصول طراحی و معیارها و ملاحظات طراحی، زیرمجموعه سیاست‌های طراحی محسوب می‌گردند، که در تشریح این سیاست‌ها به معرفی آنها پرداخته خواهد شد.

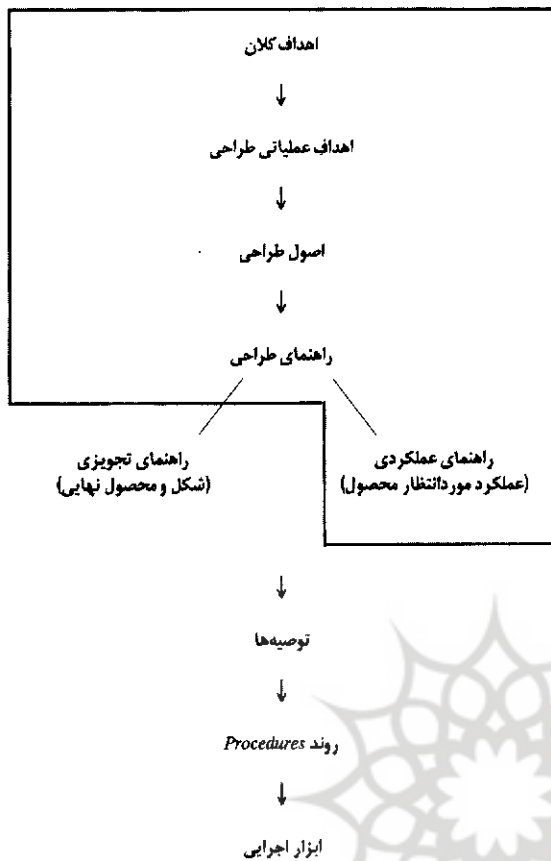
متأسفانه بسیاری از اصول طراحی به شکل بیانیه‌هایی از طرح خوب ارائه شده‌اند که مشخص نیست چه هدفی را - جز همان «طرح خوب» - دنبال و معرفی می‌کنند؛ و در واقع بسیاری از اصول طراحی ارائه شده را به راحتی می‌توان به عنوان نظریه و سبک‌های شخصی تلقی کرد.

از دیدگاه پانتر، اصول طراحی اساس و زیربنای راهنمای طراحی را تشکیل می‌دهند. (۴) به عبارت دیگر، این مرحله از سیاستگذاری پایه‌گذار محتوای راهنمای طراحی به شمار می‌آید.

● راهکارها و راه‌حل‌ها و انتخاب بهینه

مجموعه‌ای از راهکارهای طراحی است که الگوهای مداخله را تشکیل می‌دهد.

این مجموعه غالباً در چند گزینه مطرح می‌گردد که پس از ارزیابی و مقایسه آنها با اهداف طراحی، انتخاب راه‌حل‌های بهینه صورت می‌گیرد.

● راهنمای طراحی

از آنجا که هدایت ابعاد مختلف کیفیت‌های محیطی به صورت نوشتاری کاملاً میسر نیست، ضروری است بسیاری از مفاهیمی که تداوم آنها نقشی حیاتی دارد، به صورت الگوهای گرافیکی و مصور معرفی و هدایت شود. این مفاهیم مانند معرفی زمینه در جداره‌ها، هویت معماری بومی، کیفیت‌های محیطی و حس مکان، کیفیت‌های ادراکی، سیمای زمین و نظایر اینها می‌توانند با استفاده از معرفی نمونه‌های موفق موجود و به صورت عکس و تصویر و توجیحات جنبی هدایت شوند. در نهایت کلیه موارد مهم و حساس به صورت چک لیست در می‌آید و چگونگی انطباق و موفقیت موارد توسعه با آنها ارزیابی می‌شود.

راهنمای طراحی، نمونه اقدامات طراحی به منظور معرفی شکل و الگوهای مطلوب دستیابی به اهداف طرح است.

راهنمای طراحی از مهم‌ترین محصولات طراحی شهری و به عبارتی سند طراح محسوب می‌گردد (معرفی تفصیلی راهنمای طراحی در بخش مربوط به آن آمده است).

● اجرا

تحقق‌پذیری برنامه طراحی شهری خود از مراحل مهم فرایند طراحی شهری محسوب می‌گردد. به عبارت دیگر، اسناد و راه‌حل‌ها و الگوهای مداخله باید به گونه‌ای تدارک دیده شوند که قابل اجرا باشند. این امر به سه موضوع وابسته است: ۱- اسناد هدایت؛ ۲- تسهیلات اجرایی؛ و ۳- تحقق‌پذیری.

۱- اسناد هدایت

محصول کار طراحی شهری نهایتاً در قالب اسناد هدایت و کنترل تعریف می‌شود؛ و طی آن چگونگی راهبری اجرای طرح نیز تعیین می‌گردد. راهنمای طراحی در این مرحله وظیفه مهمی را از بابت تحقق شکل و محتوای کیفیت و هویت عهده‌دار است.

چارچوب‌های هادی توسعه ابعاد مشخص طراحی و برنامه‌ای به خود می‌گیرد و حیطه تغییرات آن از سیاست‌ها و معیارهای طراحی تا راهنما و ضوابط و الگوهای پیشنهادی را شامل می‌شود.

در میان محصولات طراحی شهری سطح کلان، ضوابط کنترل و راهنماهای طراحی دارای اهمیت و جایگاه ویژه‌ای است. معمولاً این بخش از محصولات طراحی شهری با تلفیق در اسناد طرح جامع، اسناد قانونی هدایت و کنترل شهر را تشکیل می‌دهند.

۲- تسهیلات اجرایی

راهبردها و الگوهای پیشنهادی طراحی در مرحله اجرا باید به گونه‌ای باشد که کلیه اهداف و سیاست‌های طراحی به سادگی به طراحان و کنترل‌کنندگان طرح منتقل گردد و اعمال شدنی نیز باشد. نظارت بر اجرای صحیح ضوابط کنترل بر عهده کمیته‌های بازنگری است که طی آن طرح‌های موردی بر اساس معیارهای راهنما، بازبینی و بازنگری می‌شوند. براین اساس تسهیلات اجرایی مورد نیاز برای کنترل کیفی توسعه، از تسهیلات فنی موجود شهرداریها - که کنترل طرح جامع و طرح‌های معماری را عهده دارند - متفاوت است. ضروری است این تسهیلات نسبت به دانش طراحی شهری آگاهی داشته و قادر به کنترل و هدایت سه بعدی سیما و منظر شهری نیز باشد.

محیط تسهیلاتی طرح در سلسله مراتب مدیریت عمران شهری در آمیخته است و عملکرد مضاعفی را در خصوص انطباق برنامه طراحی شهری با دیدگاه‌های مدیریت عمران شهری و عموم، همچنین چگونگی راهبرد و اجرای برنامه، بر عهده دارد.

ایجاد هماهنگی طرح با دیدگاه‌های مسئولان و نمایندگان مردم، جایگاهی ویژه دارد و لازم است این

هماهنگی در مرحله سیاستگذاری انجام شود و یافته‌های برنامه و سیاست‌های اجرایی آن قبل از انجام مراحل بعدی به تأیید برسد.

۳- تحقق پذیری

به اجرا رسیدن پروژه‌های طراحی شهری به جلب حمایت شهروندان، توجیه اقتصادی و جلب توجه طرف‌های ذی‌نفع در مداخله - شامل مالکان، سرمایه‌گذاران، سازندگان و شهرداری که در عمل حامی منافع عموم‌اند - نیاز دارد. شهرداری برای تحقق‌پذیری پروژه‌ای که حیطه عمومی در آن اهمیت داشته باشد، می‌بایست امتیازاتی به طرف‌های درگیر بدهد تا آنان را نسبت به انجام آن مشتاق سازد - حتی اگر از نظر اقتصادی بازدهی چندانی برای آنها نداشته باشد. در مواردی این امتیازات به صورت واگذاری تراکم در محلی دیگر، و یا دادن وام‌های کم بهره (یا بدون بهره) و ارائه خدمات مهندسی بلاعوض خواهد بود.

ب- محتوای نظام هدایت

۱- سیاست طراحی

از سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۶ که ارتقای کیفیت محیط در برنامه‌های توسعه غرب نقش حیاتی یافت و موضوعات طراحی شهری در محتوای برنامه‌های توسعه شهری حضور فعال پیدا کرد، حلقه‌های سیاستگذاری دارای جایگاه ویژه‌ای در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری شد.

در اینجا سعی بر آن است که نقش سیاست‌های طراحی در تدارک سطوح مختلف برنامه‌های طراحی شهری مطرح گردد و اهمیت آن در تهیه اسناد کنترل طراحی معرفی شود. تأکید و اهمیت نقش سیاست‌های طراحی بیش از یک دهه است که در نظام برنامه‌ریزی توسعه در اروپا - و به ویژه انگلستان - بارزتر شده است. این حلقه از روند سیاستگذاری بدنه اصلی، ماهیت و محتوای محصولات برنامه‌های طراحی شهری را تشکیل می‌دهد و از عوامل ارتقای کیفیت محیط به شمار می‌رود.

از دیدگاه پروفیسور جان پانتر، برای تدوین سیاست‌های طراحی در برنامه‌های طراحی شهری لازم است به سازمان «سیاست طراحی» - که در ادامه ارائه می‌گردد - توجه شود. پنج مورد اول آن دارای جنبه محتوایی (Substantive) است و موارد بعدی جنبه رویه‌ای (procedural) دارد.

- سیاست‌های طراحی می‌بایست بر پایه تعریف جامع طراحی محیط، که تعریف مترقی از طراحی شهری را به جنبه اکولوژیک برنامه‌ریزی سیمای زمین مرتبط می‌سازد، قرار گیرد.
- پایداری باید به عنوان نوعی زمینه و بستر برای کلیه سیاست‌های طراحی در کلیه مقیاس‌ها مدنظر قرار گیرد و لازم است در برگرفته مباحثی چون نظم فضایی، بافت معابر، طراحی ساختمان‌ها، حفاظت، مصرف انرژی و اکولوژی گردد.

- یکی از مقوله‌های عمده در تدوین سیاست‌های طراحی، آن است که توسعه به گونه‌ای مناسب و مطلوب با محیط پیرامون خود ارتباط برقرار سازد. لیکن محیط زمینه باید به گونه‌ای تعریف شود که در برگرفته ابعاد بصری، اجتماعی، عملکردی و زیست محیطی باشد و به خصوص ارتباط جمعی را بین سیمای شهر و حیطه‌های عمومی برقرار سازد.

- سیاست‌های طراحی باید منطبق بر اصول شناخته شده طراحی شهری تدوین گردد؛ لیکن این اصول باید با مهارت کافی با مجموعه معیارها و ملاحظات طراحی انتظام یابد.

- سیاست‌های طراحی باید با ملاحظه نقش سیاسی خود در موضوعات طراحی، به عنوان حامی منافع عمومی و در صورت لزوم در جهت کسب دیدگاه‌های شهروندان عمل کند.

- سیاست‌های طراحی و پیشنهادها طراحی باید محدودیت‌های جدی کنترل‌های غیرسازنده را مورد ملاحظه قرار دهند و در جهت ایجاد شرایط لازم به منظور حمایت از طراحی خوب، تشویق نوآوری در طراحی، حساسیت به محل و آگاهی از شرایط محیطی گام بردارند.

- سازماندهی سیاست‌های طراحی در برنامه، دارای اهمیت خاصی است و نه تنها از بابت تضمین ایجاد ارتباط منطقی میان حوزه کنترل‌کننده و پوشش جمعی از موضوعات طراحی ضروری است، بلکه برای اطمینان یافتن از اینکه درک صحیح و شفاف از شیوه اعمال سیاست‌های طراحی نیز برای استفاده کنندگان برنامه توسعه وجود دارد، دارای اهمیت است. سیاست‌های طراحی باید در قالب نوعی سلسله مراتب تصور گردد - از مقیاس سطح شهر تا مقیاس محلی و از سطح استراتژی برنامه و سیاست‌های قانونی تا سطح ضمیمه نظام هدایت طراحی (S.D.G.) (۵). سازمان سیاست‌های طراحی در چنین چارچوب سلسله مراتبی به ایجاد رابطه منطقی بین آنها کمک می‌کند و در جامعیت برنامه توسعه مؤثر است.

از این دیدگاه، اهداف عملیاتی طراحی (Design Objectives)، اصول طراحی (Design Principles) و راهنمای طراحی (Design Guideline) ماهیتاً اجزای سیاستگذاری طراحی را تشکیل می‌دهند. در این میان راهنمای طراحی از نوع عملکردی، خود نوعی سیاست طراحی محسوب می‌گردد و راهنمای طراحی از نوع تجویزی دارای ماهیت ضابطه است (نمودار شماره یک).

انواع سیاست‌های طراحی

از دیدگاه جان پاتر، طبقه‌بندی بسیار ساده سیاست‌های طراحی، از تحلیل محتوا شکل می‌گیرد که طی آن حد تغییر سیاست‌ها از بسیار عام تا کاملاً خاص، به شرح ذیل توصیف می‌گردد:

- ۱- **سیاست‌های مولد و مادر**
استناد به عمومیت اهداف دارد. به طور مثال، «استاندارد بالایی از طراحی موردنظر است».
- ۲- **سیاست‌های تشویقی**
متقاضی را به برخورد و مواجهه با اهداف خاص تشویق می‌کند، و اغلب نیز به صورت کلی بیان می‌شود.
- ۳- **سیاست‌های لحاظی**
برای برجسته‌سازی عواملی است که متقاضی باید مدنظر قرار دهد و در طرح لحاظ کند.
- ۴- **سیاست‌های معیاری (Criteria policies)**
برای برجسته‌سازی معیارهای خاصی است که لازم است متقاضی - و از همه مهم‌تر، تشکیلات اجرایی - در ارزیابی طرح ملاک قرار دهند.
- ۵- **سیاست‌های الزامی (Requirement policies)**
معرف الزامات طراحی مورد درخواست مسئولان اجرایی است - حتی اگر به صورت عمومی بیان شده باشد.
- ۶- **سیاست‌های استاندارد (standard policies)**
ارائه دهنده استانداردها یا معیارهای کمی اندازه‌گیری است که محک تعیین کمیّت حداقل و یا حداکثر موردنظر به شمار می‌آید.

اصطلاح «بهانه بزرگ» به عنوان توطئه‌ای حرفه‌ای که باعث شد حرفه‌های مختلف یکدیگر را به خاطر تنزل کیفیت فضای شهری سرزنش کنند، خلق گردید

سیاست‌های مولد مادر

به لحاظ فقدان هر گونه معیار و سنجش قضاوت و چگونگی دستیابی به آنها، به خودی خود معنی‌دار نیست. این دسته سیاست‌ها اغلب به اهداف نزدیک‌ترند تا سیاست. بر این اساس، اتکا به چنین سیاست‌هایی ابهاماتی را در کنترل توسعه ایجاد می‌کند، از این دست که منظور از کیفیت بالا و یا طراحی خوب در هنگام مذاکره با متقاضی چیست. لیکن این نوع سیاست‌ها کماکان در مناطقی که اطلاعات محدودی از منابع طراحی موجود باشد معمول است.

سیاست‌های تشویقی

به عنوان ابزاری ترویجی و ارزشمند برای تولید طراحی مناسب قابل استفاده‌اند و نشان می‌دهند که چه مواردی مدنظر تشکیلات اجرایی است. به زعم آنکه سیاست‌های تشویقی از نظر قابلیت اجرایی کاملاً توانمند نیستند، لیکن می‌توانند عاری از جزئیات باشند و در ارائه مقاصد عمومی و اصول توسعه بسیار مفید واقع شوند. سیاست‌های تشویقی مسئولیتی را بردوش کنترل‌کنندگان می‌گذارند، و آن تدبیر اجرایی و امکان‌پذیر بودن پیشنهادها برای هر سایت و مذاکره با سازندگان است.

سیاست‌های لحاظی

اتخاذ این سیاست‌ها راه مناسبی در فرایند کنترل طراحی است زیرا اینها ملاحظات عمومی را که متقاضیان برای دریافت مجوزهای شهرسازی باید مدنظر قرار دهند در جهت دستیابی به اهداف خاص تنظیم و هدایت می‌کنند.

این نوع سیاست طراحی، اهمیت و اولویت‌های خاص را در یک طرح گوشزد می‌کند و مؤکد آن است که برخی از عوامل ممکن است در شرایطی فاقد اهمیت باشند. این نوع سیاست همچنین به طراح کمک می‌کند که اهمیت برخی ملاحظات را نسبت به ملاحظات دیگر بارزتر سازد. سیاست‌های لحاظی می‌توانند از طریق روشن کردن این موضوع که چگونه هر سیاست لازم است مورد ملاحظه و توجه قرار گیرد، تفصیلی‌تر و شفاف‌تر شوند.

سیاست‌های معیاری

شاید مفیدترین نوع سیاست‌ها باشد، چرا که تمام ملاحظات خاص و موردی و معیارهای لازم را برای پیگیری مسئولان اجرایی، به شکلی تفصیلی ارائه می‌دهد. بر این اساس، این گروه سیاست جنبه چک لیست را نیز دارد و شبیه به اصول طراحی عمل می‌کند.

سیاست‌های الزامی یا درخواست شده

برخی سیاست‌ها یک قدم فراتر می‌نهند و تلاش برای ارائه برخی از درخواست‌ها را دارند؛ که این تا حدی

اطمینان و الزام را برای سیاست به همراه دارد. اعتبار سیاست‌های درخواستی زمانی ارتقا می‌یابد که آنها دقیقاً بر اساس شناخت مختصات محلی و مشاوره مردمی به دست آمده باشند.

سیاست‌های استاندارد

حد صراحت سیاست طراحی، از طریق سیاست‌های استاندارد به دست می‌آید که ارائه دهنده معیارهای کمی قابل اندازه‌گیری برای مفاهیم نرمال، حداکثر و یا حداقل قابل قبول است. سیاست‌های استاندارد کمیته‌های قابل اندازه‌گیری مفیدی را نیز، هم برای طراحان و هم برای کنترل کنندگان، به دست می‌دهند.

۲- راهنمای طراحی

۲-۱- مفاهیم

تهیه سیاست‌ها و برنامه طراحی شهری به خودی خود برای هدایت شکل فیزیکی شهر و نحوه مداخله کفایت نمی‌کند. هدایت کیفیت‌های محیطی پدیده پیچیده‌ای است که اسناد متداول شهرسازی قادر به انجام آن نیستند، و این کار نیاز به ابزاری متفاوت دارد.

راهنمای طراحی به عنوان ابزار کنترل کننده محتوای کیفیت، ارائه دهنده جزئیات هدایت کننده‌ای است که مشخص می‌سازد چگونه می‌توان گونه خاصی از توسعه را طبق سیاست‌های طراحی یک طرح پیش برد. راهنمای طراحی از اسناد اجرایی هدایت و کنترل مطلوب مداخله‌های توسعه - برحسب برنامه توسعه - است که وظیفه دارد سمت‌گیری مطلوبی به نیازهای این امر دهد. این راهنما به مثابه سند اجرایی، حاوی راهکارهای مداخله است که می‌تواند توسعه دهنده را آموزش دهد و تشویق به شکل مطلوب توسعه کند و نحوه برخورد با موضوع را نیز مورد آزمون مجدد قرار دهد.

راهکارهای طراحی شامل الگوها و راه‌حل‌های پیشنهادی است که چارچوب محتوایی توسعه را رقم می‌زند. در واقع زمینه‌های کیفی مانند کیفیت‌های بصری، معماری و سیمای شهری (که به نوعی معرفی هویت و شخصیت محلی است)، همراه با زمینه‌هایی مانند حس مکان و ادراک محیط، موجب پایداری ارزش‌های محیطی می‌گردد.

بنابراین راهنمای طراحی، سندی برای کنترل و هدایت ابعاد کیفی توسعه به شمار می‌آید. راهنمای طراحی بخش عمده محصول طرح را رقم می‌زند و عملاً شامل چارچوب‌هایی است که وارد کیفیت‌های سه بعدی و ادراکی می‌شود. این معیارها مکمل ضوابط کنترل، و متضمن حضور و تداوم کیفیت‌های محیطی در حوزه توسعه است.

۲-۲- جایگاه راهنما در برنامه‌های توسعه

هدف این مبحث بررسی جایگاه طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی است. لیکن از سوی دیگر دانش طراحی شهری در کشور ما هنوز قانونمند نشده و جایگاهی برای آن تعریف نشده است؛ لذا به منظور دستیابی به پاسخ مشخص به این سؤال، جایگاه این دانش در نظام برنامه‌ریزی دیگر کشورها نیز مورد توجه قرار گرفته است. کشور انگلستان از قدیمی‌ترین کشورهای اروپاست که نظام قانونمند و جامع برنامه‌ریزی توسعه و عمران داشته است.

در نظام برنامه‌ریزی توسعه انگلستان راهنمای طراحی شهری در قالب ضمیمه اسناد طرح جامع تحت عنوان ضمیمه راهنمای برنامه‌های (۶) مطرح است.

راهنمای طراحی در طرح جامع قبل از اینکه معرف گرافیک نمونه‌های مناسب طراحی باشد، توصیف کننده محتوای طراحی مطلوب سیاست‌های مورد نظر است.

۲-۳- منشأ راهنما

هنگامی که شهر دارای برنامه طراحی شهری مصوب است، راهنما بر پایه راهبردها و اهداف عینی و سیاست‌های طراحی مدون می‌گردد. گاه نیز شهر فاقد برنامه طراحی شهری مجزاست اما طرح جامع چنان عمق و گستره‌ای در سطوح برنامه‌ریزی محلی و طراحی دارد که می‌توان راهبردها و سیاست‌های طراحی را از آن برگرفت و پشتوانه راهنما قرار داد. در این حال برنامه طراحی شهری یکی از عناصر طرح جامع محسوب می‌گردد. نظام برنامه‌ریزی کشور انگلیس عمدتاً از این فرایند پیروی می‌کند.

چنانچه راهنمای طراحی مستقل از برنامه طراحی شهری تهیه شود، می‌تواند به عنوان سندی مشورتی و مرتبط با سیاست‌های طراحی طرح جامع عمل کند. لیکن ملزم به رعایت سیاست‌های اجرایی طرح جامع است و تجلی راهبردهای اجرایی اهداف و سیاست‌های طرح جامع خواهد بود.

در نظام برنامه‌ریزی توسعه در امریکا، برنامه طراحی شهری به عنوان یکی از عناصر طرح جامع - مانند حمل و نقل، زیرساخت‌ها، اکولوژی و جز آن - مطرح است و نتیجتاً چارچوب پیشنهادی طراحی شهری در قالب سند طرح جامع متجلی می‌گردد. اسناد طرح جامع و برنامه طراحی شهری سانفرانسیسکو نمونه بارز این موضوع است.

۲-۴- جایگاه قانونی

همان گونه که ذکر شد، در زمان حاضر نظام طراحی شهری فاقد جایگاه قانونی در کشور است لیکن با توجه به موضوعات بخش قبل، قانونمند شدن طراحی شهری می تواند در چارچوب طرح های قانونی همسطح خود صورت گیرد. به عبارت دیگر، پروژه های طراحی شهری سطح کلان می تواند در قالب طرح های ساختاری تهیه شود و چارچوب سیاستگذاری مشترکی را ارائه دهد و نهایتاً چارچوب های راهبردی و راهنمای طراحی در داخل اسناد اجرایی طرح جامع ارائه گردد. پروژه های طراحی شهری در مقیاس منطقه، می تواند در قالب طرح های شهرسازی این مقیاس ارائه گردد. متناسباً پروژه های طراحی شهری مقیاس خرد و فضای شهری می تواند در داخل طرح های تفصیلی در مقیاس منطقه تعریف شود و قانونمند گردد.

۲-۵- سلسله مراتب و سطوح راهنما

همان گونه که ذکر شد، راهنمای طراحی سندی است در بردارنده راهکارهای اجرایی در خصوص اینکه توسعه چگونه می تواند مطابق سیاست های طراحی مسئولان اجرایی یا سازمان های ذی ربط که غالباً توجهی به حفظ تمایزات محلی

محتوی	سطح	سطح کلان	سطح میانی	سطح خرد
سیاستگذاری	در بافت حصیسه و سیاست های موجود و تعامن سیاستگذاری و سیاست های طراحی در سطح کلان	در بافت حصیسه و سیاست های موجود و تعامل سیاست های موجود و توسعه با مختصات طراحی	در بافت حصیسه و سیاست های موجود و تعامل سیاست های موجود و توسعه با مختصات طراحی	در بافت حصیسه و سیاست های موجود و تعامل سیاست های موجود و توسعه با مختصات طراحی
زمینه های کابندی	انتظام ساختار کالبد شهری	حجم توده بنا، شکل فضایی و نظم ریخت شناسی	حجم توده بنا، شکل فضایی و نظم ریخت شناسی	حجم توده بنا و تشکیل فضایی
ریشه های بصری	«سازمان دهی فضایی» و «انتظام بصری کلان سیما و منظر شهری»	منظر شهری سیمای جزء و سیمای زمین	سیمای کل و جزء و سیمای زمین	سیمای کل و جزء و سیمای زمین
حیطه عمومی	هدایت خارجوب های ساختاری و بیابرداری کیفیت های محیطی و فعالیت، عملکرد و ادراک شهروندان در سطح کلان	هدایت بیابرداری کیفیت های محیطی و فعالیت، عملکرد و ادراک شهروندان در سطح منطقه	تجلی کیفیت «محیط های تأثیرگذار» در قالب چارچوب های عینی «مختصات طراحی»	تجلی کیفیت «محیط های تأثیرگذار» در قالب چارچوب های عینی «مختصات طراحی»
چگونگی اجرا	هدایت و تحقق عینی سیاست های طرح به کمک کمیته های بازگویی و مشارکت مردمی	هدایت و تحقق عینی سیاست های طرح به کمک کمیته های بازگویی و مشارکت مردمی	هدایت و تحقق عینی سیاست های طرح به کمک کمیته های بازگویی و مشارکت مردمی	تحقق سیاست های طرح به کمک چارچوب های عینی توسعه (مختصات طراحی) و مذاکرات مستقیم طرفین ذی نفع

دارند اجرا شود. سطوح مختلف مداخله دارای تأکیدهای متفاوت در محتوای هدایت و کنترل است. وجود سلسله مراتب در فرایند توسعه تضمین کننده حضور و اعمال سیاست های سطح ملی و ساختاری در مداخلات است. لارگم (۷) راهنمای طراحی را براساس سطح عملکرد اجرایی آنها از سطح ملی تا فضای شهری یا اماکن خاص، و متناسب با محتوای آنها، از سطح ساختاری و تشریحی تا سطح تجویزی طبقه بندی کرده است. از سوی دیگر، موری و ویلی (۸) راهنمای طراحی را متناسب با مقیاس نسبی عملکردی آنها از سطح منطقه تا فضای شهری و خیابان طبقه بندی کرده اند. هر دو چارچوب مذکور رابطه مطلوبی را بین راهنما و مقطع مورد نظر در سلسله مراتب ارائه می دهند. اما کامل ترین چارچوب سلسله مراتب راهنمای طراحی در کار ماتیو کر مونتا (۹) ارائه شده، که شامل سطوح سه گانه زیر است:

یک - راهنمای طراحی در سطح شهر دارای محتوای ساختاری است و در تداوم سیاست های طراحی طرح های فرادست سعی در هرچه شفاف تر ساختن آنها دارد. حیطه توجه این سطح راهنمای طراحی، هدایت مطلوب نظم فضایی و استخوان بندی ساختار توسعه در تلفیق با کیفیت های بوم شناختی و زیست محیطی است. حفظ و پایداری کیفیت های بصری و ارزش های میراث تاریخی و فرهنگی شهر، جایگاه ویژه ای در توجه این سطح راهنما دارد. راهنمای طراحی در سطح کلان دارای نقش راهبردی در شکل دهی چارچوب های ساختاری طرح های توسعه در مقیاس شهر دارد. این سطح از راهنمای طراحی به دلیل ماهیت عمل دارای محتوایی استراتژیک و توصیفی است و راهکارهای مختلفی را دربر می گیرد که تأکید مجموعه سیاست های طراحی

محتوی	بوع راهنمای طراحی	حیطه توجه کنترل			ماهیت راهنمای طراحی	
		حیطه طراحی معماری	حیطه طراحی شهری و فضاهای شهری	حیطه طراحی معماری	حیطه طراحی شهری و فضاهای شهری	ماهیت راهنمای طراحی
محتوای شهرها City Maps	رهنمای طراحی در حالت سبک اجرایی برنامه راهنمای شهری تهیه شود راهنمای طراحی کنترل از برنامه عمرانی شهر تهیه شود	*	*	*	*	*
سطح منطقه District Maps	راهنمای طراحی به عنوان سبک اجرایی برای برنامه عمرانی شهری مورد تأسیس تهیه شود راهنمای طراحی در این حیطه مستقیم به منظور تعیین محدوده تهیه شود	*	*	*	*	*
محتوای محله‌ها Neighborhood Maps	راهنمای طراحی به عنوان سبک اجرایی برنامه عمرانی شهری تهیه شود راهنمای طراحی شهری و فضاهای شهری تعیین محدوده تهیه شود	*	*	*	*	*
محتوای شهر Urban Space	محتوای راهنمای طراحی به عنوان سبک اجرایی برنامه عمرانی شهری تهیه شود محتوای راهنمای طراحی شهری و فضاهای شهری تعیین محدوده تهیه شود	*	*	*	*	*
محتوای منطقه Urban Area	محتوای راهنمای طراحی به عنوان سبک اجرایی برنامه عمرانی شهری تهیه شود محتوای راهنمای طراحی شهری و فضاهای شهری تعیین محدوده تهیه شود	*	*	*	*	*

راهنمای طراحی در سطح یک منطقه از شهر مستقیماً وارد مباحث مربوط به خصیصه‌های محلی می‌گردد که سعی بر ارتقا و انتشار هویت‌های سیما و منظر و کیفیت‌های خاص کالبدی و زیست محیطی محلی دارد

شهری را بدون آنکه وارد ویژگی‌های تفصیلی و خاص مکان شود، یادآور می‌گردد. دو - راهنمای طراحی در سطح یک منطقه از شهر برای یک حوزه معین تهیه شده و مستقیماً وارد مباحث مربوط به خصیصه‌های محلی می‌گردد که سعی بر ارتقا و انتشار هویت‌های سیما و منظر و کیفیت‌های خاص کالبدی و زیست محیطی محلی دارد. راهنمای طراحی در این سطح عمدتاً دارای ماهیت تشریحی یا عملکردی است و استناد به نمونه‌های مطلوب اجرایی از سیاست‌های طراحی دارد. موضوعات طراحی شهری و سیما و منظر و زیست محیطی، از جیح بر مباحث و توجهات معماری است. حوزه‌های مورد نظر در این سطح عبارتند از مناطق و بافت‌های ارزشمند، مناطق مسکونی مرکز شهری یا حوزه‌های اکولوژیک و طبیعی. سه - راهنمای طراحی در سطح فضای شهری: این سطح از راهنمای طراحی برای فضای شهری معین و سایت معین که مدیریت عمران شهری دیدگاه‌های خاصی را در توسعه آن در نظر دارد تهیه می‌شود. راهنمای طراحی در این سطح مختصات طراحی (Design Brief) نام دارد. این اصطلاح به علت سطح اطلاعات تفصیلی و کالبدی است که برای حوزه توسعه ارائه می‌گردد. راهنما در این سطح دارای ماهیت تجویزی و یا حکمی است و محتوای آن شبیه ضابطه کنترل است. تأکید راهنما در این سطح بر انعکاس زمینه پیرامون است و هویت سیما و منظر همچنین تناسب حجم توده و موقعیت استقرار بنا به صورت شفاف ارائه می‌شود. مختصات طراحی برای مسابقه معماری نیز ملاک عمل قرار می‌گیرد. در این سطح، انعکاس نظر شهروندان و همچنین طرف‌های ذی نفع توسعه بسیار متداول است. معمولاً این سطح راهنما برای خیابان‌های شهری، پلازاها، میدان‌ها و سایت‌های بزرگ و پراهمیت تهیه می‌شود.

۲-۶- ماهیت و محتوای راهنما

ماهیتاً راهنمای طراحی شهری را می‌توان به دو دسته پایه تقسیم کرد: اول، راهنمای طراحی از نوع تشریحی - عملکردی؛ و دوم، راهنمای طراحی تجویزی یا حکمی. راهنمای تشریحی سعی بر تشریح عملکرد مورد نظر محصول نهایی دارد. این نوع راهنما یا توصیه‌هایی برچگونگی دستیابی به محصول نهایی همراه است. راهنمای طراحی از نوع تشریحی ماهیتاً به اهداف طراحی نزدیک است. (۱۰) در مواردی که راهنمای طراحی وارد مباحث عمومی و سطح شهر می‌گردد، به اهداف استراتژیک طراحی نظر دارد و اصول و چارچوب‌های ساختاری را تشریح می‌کند که در این صورت راهنمای طراحی ساختاری نام می‌گیرد. راهنمای طراحی از نوع تجویزی یا حکمی سعی بر معرفی ماهیت و خصوصیات پایه محصول نهایی دارد و برخلاف راهنمای نوع اول که جنبه توصیه‌ای دارد، در این گونه راهنما بسیاری از تصمیمات اتخاذ می‌گردد و چارچوب‌های قابل اجرا به وسیله طراح و سازنده ارائه می‌شود. این گونه راهنما ماهیتاً به سیاست‌های طراحی نزدیک است، در این خصوص به طراح اعلام می‌شود که الگوی طراحی از ساختار محیطی مورد انتظار چگونه است (۱۰ و ۱۱). در برخی موارد اسناد همراهی کننده راهنمای تجویزی حاوی گونه‌هایی از ضوابط است که نهایتاً در قالب ضوابط کنترل طراحی (Design Control) ارائه می‌شوند.

۲-۷- محتوا و زمینه‌های توجه راهنمای طراحی

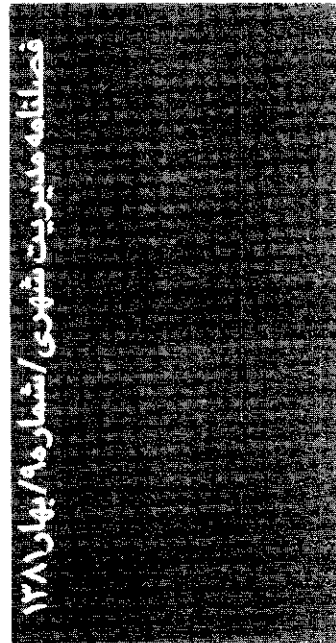
۱- حیطه توجه راهنما

راهنمای طراحی با هدف کنترل و هدایت ابعاد کیفی محیط زیست تبیین می‌گردد، و محتوای آن به موضوعات مختلف محیطی توجه دارد. مجموعه این موضوعات که به لحاظ اهمیت و یا هویت در هر شهر کمتر مورد تأکید و یا توجه واقع می‌شود، در سه مبحث اصلی قابل طبقه‌بندی است:

- طراحی شهری و فضاهای شهری
- طراحی معماری
- حیطه عمومی

طراحی شهری و فضاهای شهری

این عرصه از مهم‌ترین موضوعات توجه راهنمای طراحی به شمار می‌رود و اساساً وظیفه اصلی راهنمای

طراحی، ساماندهی فضاهای شهری از دیدگاه طراحی شهری و هدایت ساخت و ساز و توسعه‌های تدریجی برای ایجاد فضای شهری مطلوب و سیما و منظر شهری با هویت است. ابعاد کیفی در ارتقای عرصه‌های طراحی شهری شامل زمینه‌های کالبدی و زمینه‌های بصری است. موضوعات سیمای زمین، کیفیت‌های اکولوژیک و بستر تردد پیاده و نظایر اینها از زیر مجموعه‌های این عرصه محسوب می‌گردند.

طراحی معماری

بخشی دیگر از وظایف راهنما هدایت عرصه‌های معماری و به عبارت دیگر شناخت و معرفی زمینه و خصایص معماری محیطی است. هدایت مطلوب یک توسعه میان‌افزا (Infill Development) با خصلت‌های سیمای زمینه، خود نیازمند ارزیابی‌های مستند از این خصایص است، که نقش و اهمیت راهنما را در این زمینه نشان می‌دهد. عرصه طراحی معماری نیز در دو بعد زمینه‌های کالبدی و زمینه‌های بصری قابل هدایت است که از عرصه‌های توجه راهنما محسوب می‌گردد.

حیطه عمومی

اغلب تصور می‌شود که طراحی شهری در مرحله اول به زیبایی‌شناسی و کیفیت‌های کالبدی محیط توجه دارد. لیکن اکنون مشخص گردیده است که طراحی شهری به همان میزان که به موضوعات عینی توجه دارد، در موضوعات اجتماعی و رفتاری و اکولوژیک حساسیت می‌ورزد. اساس کیفیت محیط مصنوع در تجلی رفتاری انسان و طبیعت آن معنی و محتوی می‌یابد.

سرزندگی و حضور فعالیت انسانی در محیط، ایمنی، عملکرد، اختلاط فعالیت، ماهیت دسترسی و انضباط تردد در محیط، بهداشت محیط، حس مکان، خوانایی و کلیه ابعاد ادراکی محیط، همه و همه موضوعات توجه حیطه عمومی و منافع جمع از فضای شهری است که سهم عمده‌ای از هدایت و کنترل را در راهنمای طراحی به خود اختصاص می‌دهد.

۲- سیاستگذاری

اساس و پایه تدوین راهنما، اهداف و سیاست‌های آن است. به طور کلی راهنمای طراحی باید هدفمند باشد و برای طراح و کنترل‌کننده مشخص باشد که راهکارهای طراحی با هدف دستیابی به چه موضوعاتی تدوین شده‌اند. این مقطع که در واقع استدلال راه‌حل را تشکیل می‌دهد، نقشی محوری در محتوای راهنما دارد. اهداف و سیاست‌های طراحی پس از دریافت خصیصه‌های محلی و سنجش قابلیت‌ها و ضعف‌ها محتوا می‌یابد.

۳- زمینه‌های توجه راهنما

موضوعات اصلی تشکیل دهنده راهنما دارای زمینه‌های مشترک در مؤلفه‌های کنترل و راهکارهای طراحی‌اند. این زمینه‌ها در سلسله مراتب سطوح و مقیاس‌های مختلف پروژه‌های طراحی شهری نیز دارای تفاوت‌هایی در محتوا و مطالباند که در ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرند:

- زمینه‌های کالبدی

زمینه‌های کالبدی در برگیرنده کلیه مباحثی است که به نوعی ساختار فیزیکی و بیکره و کالبد شهری و فضاهای میان آنها را تعریف می‌کند.

حیطه توجه زمینه‌های کالبدی از مقیاس کلان به سمت مقیاس‌های خرد متوجه موضوعاتی مربوط به بافت، ریخت‌شناسی و اندام‌شناسی می‌گردد و مقیاس‌های گسترده فضاهای پر و خالی را در نظر دارد و در مقیاس‌های خرد متمرکز بر حجم توده بنا و موقعیت استقرار آن است.

در نمونه‌های موجود، موضوعاتی مانند توده‌گذاری (Massing)، موقعیت استقرار (Siting)، حجم توده (Bulk)، ارتفاع (Height)، مقیاس (Scale)، لفاف و پاکت حجمی بنا (Building Envelope) و تراکم ساختمانی (Density) مطرح هستند.

- زمینه‌های بصری

کیفیت‌های بصری و مباحث سیما و منظر مورد توجه کلیه عرصه‌های طراحی شهری، طراحی معماری و حیطه عمومی است و به همین لحاظ اهمیت ویژه‌ای دارد. اساساً کیفیت‌های بصری نقش بسزایی در سیما و کیفیت محیط دارند. زمینه‌های بصری در مقیاس کلان متمرکز بر موضوعات سطح شهر مانند سیمای افق منظر شهری، کریدورهای بصری و سیمای عناصر سازمان فضایی شهر است و تدریجاً در سطح فضای شهری به موضوعاتی چون سیمای زمینه، سیمای زمین - خط آسمان و معماری منظر می‌پردازد. موارد مطرح شده در این خصوص شامل مصالح، جزئیات و بافت، عناصر معماری، هویت، زمینه، ترکیب‌بندی پنجره، سیمای بام، خط آسمان، و کریدورهای بصری است.

- حیطه عمومی

کیفیت‌های محیطی مورد توجه طراحی شهری محدود به ویژگی‌های کالبدی نیست بلکه دوام و پایداری زمینه‌های اجتماعی و رفتاری نیز در آن جایگاه خاصی دارد. در نمونه‌های راهنماهای بررسی شده موضوعات مورد توجه در این عرصه شامل کیفیت‌های ادراکی مانند خوانایی، سرزندگی، تبدیل‌پذیری، اختلاط عملکرد و فعالیت، حرکت پیاده، ایمنی، پیشگیری از جرم، اکولوژی، آرام‌سازی ترافیک، و الگوهای رفتاری است.

چارچوب‌های اجرایی

تحقق مداخلات از نوع طراحی شهری به اسناد و مدارک اجرایی از نوع ضوابط کنترل طراحی و راهنمای طراحی نیاز است. لیکن سهم تشکیلات اجرایی و زمینه‌های کارشناسی تشخیص ارزش‌های کیفی و توانایی هدایت آن، دارای جایگاه ویژه‌ای است. نظارت بر اجرای صحیح ضوابط کنترل برعهده کمیته‌های بازنگری است که طی آن طرح‌های موردی براساس معیارهای راهنما مورد بازبینی و بازنگری قرار می‌گیرند. به منظور پرهیز از اظهارنظرهای سلیقه‌ای و شخصی، این اقدام در قالب کمیته‌ای مرکب از طراحان شهری و معماران و شهرسازان صورت می‌گیرد که کمیته بازنگری (Board Review) نام دارد و مسئول بازنگری پروژه‌های طراحی شهری است.

۲-۸- نقد عملکرد راهنمای طراحی

در مقاله جامعی که اخیراً فرانسس تیبالدس (Francis Tibbalds) در مورد شکافی که بین دست‌اندرکاران ساخت محیط در انگلستان ایجاد گردیده، چنین نوشته است: از هشتاد سال پیش که حرفه‌های مختلف زمینه‌های ساخت شهر را بین یکدیگر تقسیم می‌کردند، ماهیت اجتماعی برنامه‌ریزی به طور روزافزونی از ماهیت فیزیکی آن بیشتر شده است. در این میان ریشه‌های طراحی در شهر به خشکی گروید و هم‌زمان کمبود سریع کمیته در جامعه معمار و برنامه‌ریز شهری به وجود آمد که از پر کردن این شکاف جلوگیری کرد. بنابراین اصطلاح «بهانه بزرگ» به عنوان توطئه‌ای حرفه‌ای که باعث شد حرفه‌های مختلف یکدیگر را به خاطر تنزل کیفیت فضای شهری سرزنش کنند، خلق گردید. شکافی که تیبالدس در باره‌اش نوشته است، به راحتی بین حرفه‌های معماری و برنامه‌ریزی دیده می‌شود.

در اواخر سال ۱۹۶۰، تعداد زیادی از حرفه‌ای‌ها در زمینه‌های ساخت و ساز، دریافتند که این جدایی به از هم پاشیدگی گسترده‌ای در شهر منجر شده است. تیبالدس می‌افزاید که نتیجه این امر ایجاد حرفه‌ای به نام طراحی شهری بود که سعی در ساخت پل‌هایی برای اتصال و همکاری چند رشته‌ای برای پر کردن این شکاف دارد. با این حال، امروزه این شکاف هنوز تا حد زیادی باقی مانده است.

وزیر سابق محیط زیست انگلستان «جان گامر» با شناسایی مسئله چنین می‌نویسد:

ساختمان‌ها و فضاهایی که ما به وجود می‌آوریم، قرن‌ها بر زندگی مردم اثر می‌گذارند. اما هنوز ما به این نتیجه نرسیده‌ایم که آنها را نباید به حال خود رها کرد. در نتیجه ساختمان‌ها به عنوان زمینه شهری در نظر گرفته نمی‌شوند. در این میان همزیستی با معماری تشویق نمی‌گردد و منظر شهری به طور روزافزونی به صورت نوعی آلودگی ساخت و ساز دیده می‌شود.

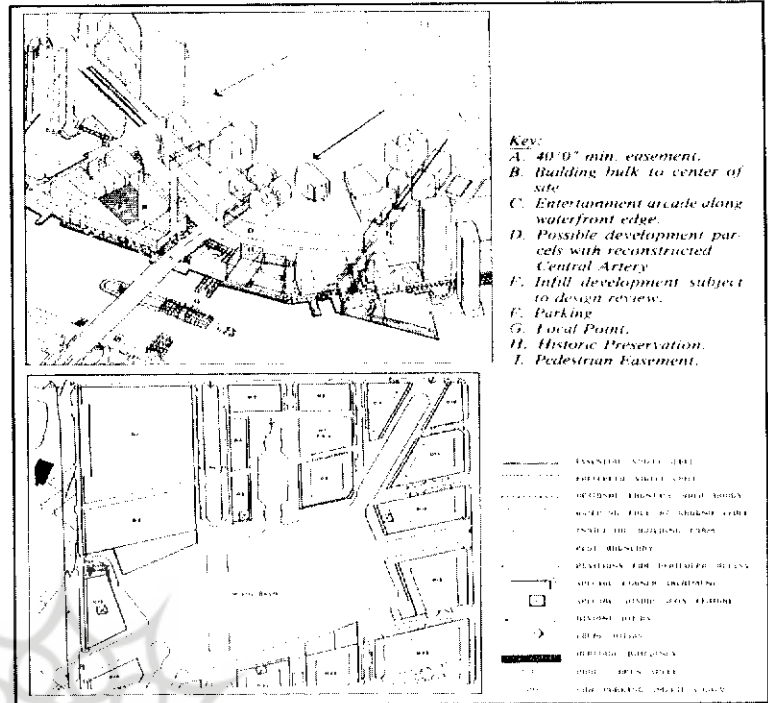
نقش راهنمای طراحی

عدم توجه به طراحی شهری و تداوم حضور و وجود «بهانه بزرگ» در هیچ‌جا جز محدوده راهنمای طراحی تأثیرگذار نبوده است. آمار نشان می‌دهد که وجود راهنمای طراحی به عنوان عامل تصمیم‌گیری در ۳۲ درصد، و به عنوان عامل اصلی در ۵۰ درصد از موارد حل اختلاف و تجدیدنظر در پروژه‌های شهرسازی در انگلستان مؤثر بوده است (پانتتر، ۱۹۹۶).

در نتیجه بسیاری از مسئولان با ادامه اعمال قدرت خود در این حیطه، در فرایند توسعه به منظور راهنمایی متقاضیان برای یافتن راه‌حل‌های بهتر طراحی، راهنمای طراحی مفصلی را تهیه می‌کنند.

در حالی که هرگونه کوشش در این راه به خصوص از طرف مالکان منازل با مخالفت روبرو می‌شود، آنها تقاضا دارند که محتوای راهنمای طراحی تنزل یابد و سیاست و راهنمای طراحی هر دو به صورت عمومی و انعطاف‌پذیر تجویز شوند. بنابراین تعادل بین هدایت و دخالت به عنوان دو روی سکه سیاست و کنترل توسعه مطرح می‌گردد.

بحث اساسی این است که کنترل طراحی موقعی مؤثر واقع می‌شود که از طراحی بد جلوگیری کند و در عین

فصلنامه مدیریت شهری / شماره ۹ / بهار ۱۳۸۱

حال از طریق ایجاد استاندارد عمومی برای توسعه، این اطمینان را به وجود آورد که طراحی اندیشیده شده‌ای ارائه گردیده است.

موضوع زیاده‌زوی در محتوای تجویزی راهنمای طراحی، عمدتاً به طرفداران طراحی مطلوب محصول یا نحوه اعمال آن به وسیله مسئولان مربوط می‌شود. به هر حال در حیطه نظری طراحی به طور روزافزونی، طراحی ایده‌گرا به عنوان فرایند و محصول مطرح است. طرفداران کنترل طراحی این بحث را پیش می‌کشند که تجویزی کردن فرایند طراحی به طور حتم به محصولی با طراحی بهتر ختم می‌شود و نیاز به راهنمای تجویزی را کاهش می‌دهد. آنها نیاز به ارزیابی زمینه را به عنوان پایه طراحی مقدم می‌شمارند و بعد از آن منافع استفاده از طراحان واجد شرایط و سپس ارائه مناسب طرح توسعه را پیش می‌کشند. منتقدان این موضوع، آن را به عنوان ابزار دیگری برای دخالت در ارائه محصول می‌دانند. اتهام به ذهن‌گرایی آخرین مرحله حمله از طرف منتقدان راهنما و کنترل طراحی (به خصوص معماران) است. آنها می‌گویند که طراحی ظاهراً هم‌ردیف زیبایی‌شناسی است و ارزیابی زیبایی‌شناسی تنها می‌تواند با قضاوت شخصی صورت گیرد - که آن هم بستگی به تمرین ذهنی و سلیقه مبتنی بر تجربه شخصی دارد. از طرف دیگر، طرفداران طراحی برنامه‌ریزی شده معتقدند که طراحی مشمول برنامه وسیع‌تری از توجهات زیبایی‌شناسی است و بیشتر قضاوت‌ها در مورد طراحی جنبه عینی دارد، به خصوص اگر در مقابل زمینه و تجویز از قبل تعیین شده به وسیله ابزارهای مختلف برنامه‌ریزی و سیاست راهنما و مختصات طراحی ارزشیابی شود.

ج - اسناد و برنامه‌های طراحی شهری

استراتژی طراحی شهری

راهبرد طراحی شهری بیانیه‌ای از محتوای عمومی توسعه است که به صورت کلان و ساختاری چشم‌انداز توسعه بلندمدت را در زمینه‌های مختلف عرضه می‌کند. راهبردهای طراحی شهری به گونه‌ای نموداری بر بعد جغرافیایی توسعه تأکید دارد و معرف روابط فضایی و مکانی است.

راهبرد طراحی شهری با هدف معرفی روابط فضایی کیفیت‌های محیطی به چارچوب‌های ساختاری برنامه‌های توسعه در سطح شهر تهیه می‌شود. لیکن این ابزار به صورت موضوعی برای طرح زمینه‌های مختلف نیز مانند زمینه‌های کالبدی، زمینه‌های ادراکی، سیما و منظر شهری و یا زمینه‌های عملکردی به صورت مستقل یا جامع و متحد قابل تدوین است.

- به منظور پرهیز از تصور دوجبه‌ای، ضروری است که راهبرد فضایی سطح شهر کلیه کیفیت‌های محیط را انتظام ببخشد. بر این اساس، حضور و تسلط زمینه‌های مختلف در نوعی انتظام بصری حفظ می‌شود و موجبات ارتقای خوانایی و ارتباط چشم‌انداز مطلوب توسعه با شالوده فضایی و محیط جغرافیایی شهر می‌گردد.

- برنامه راهبردی در این سطح به عنوان طراحی شهری سطح کلان (Macroscale) تلقی می‌گردد و رابط برنامه‌های توسعه ساختاری و یا جامع شهر است.

محصول یک برنامه راهبردی طراحی شهری شامل استراتژی پلان است که در یک نگاه نظم فضایی و محیط جغرافیایی راهبردهای توسعه را عرضه می‌دارد.

چارچوب طراحی شهری

چارچوب طراحی شهری در واقع الگوی هدایت برای مناطقی است که در حال تغییر و تحول‌اند. این چارچوب معمولاً این ویژگی‌ها را دارد:

- توضیح می‌دهد (یا به تصویر می‌کشد) که چگونه سیاست‌های طرح توسعه به یک حوزه اعمال می‌گردد.
- ارائه دهنده نظام جامعی از اصول طراحی برای یک حوزه است.
- رابط راهبرد (استراتژی) با پیشنهادها عملی است.
- ارائه دهنده نظام هدایت برای کنترل توسعه است.

یک چارچوب طراحی شهری نه تنها جزئیاتی را به مراتب فراتر از سیاست‌های طراحی یک منطقه خاص (طرح تفصیلی موضعی) ارائه می‌دهد، بلکه براساس ممیزی‌های تفصیلی سایت اصول طراحی شهری را نیز تدوین می‌کند. یک چارچوب طراحی شهری معمولاً حوزه‌هایی را پوشش می‌دهد که تنها قسمت‌هایی از آن به عنوان سایت‌های فرصت توسعه قابل معرفی‌اند.

چارچوب طراحی شهری به مراتب فراتر از طرح جامع سنتی وارد عمل می‌شود، و از جمله مثلاً در برگیرنده

مختصات طراحی می‌بایست به

عنوان مکملی برای دیگر ابعاد

برنامه‌ریزی محلی مدنظر قرار گیرند،

به ویژه در مورد چگونگی حرکت

(هم پیاده و هم سواره) و نحوه

کاربری اراضی

استراتژی اجرایی نیز هست.

چارچوب طراحی شهری با عنوان دیگر همچون چارچوب توسعه حوزه‌های (Area development framework) و استراتژی طراحی شهری متحد (۱۲) نیز معرفی شده است.

رابطه چارچوب طراحی شهری با برنامه توسعه

چارچوب طراحی شهری وسیله‌ای برای اعمال سیاست‌های طرح (به ویژه سیاست‌های طراحی) است، آن هم مشخصاً برای مناطقی که به هدایت و ارتقای کیفیت تغییر و تحولات در آنها نیاز دارند. همچنین این امکان وجود دارد که قسمتی از چارچوب به منظور شکل‌دهی و ایجاد نظام هدایت و کنترل توسعه در قالب راهنمای ضمیمه طرح (S.P.G.) (۱۳) تدوین گردد.

چارچوب طراحی شهری بیان‌کننده پیشنهادها و ایده‌های طراحی و برنامه‌ریزی است که به صورت دوبعدی و سه بعدی از طریق ترسیم نقشه، ساخت ماکت و سایر شیوه‌ها عرضه می‌شود. این ابزارها برای هر جا که اعمال شوند باید به منظور ایجاد اساس تعامل و گفت‌وگو با توسعه‌دهنده و یا هر کس دیگر که دارای منافع در این میان باشد تدارک دیده شوند، و نه به منظور پایه‌گذاری ساختاری غیرمنعطف و تجویزی.

کاربرد چارچوب طراحی

یک چارچوب طراحی در تدوین اصول و چارچوب ضمیمه و فرادست برای تهیه طرح‌های موردی بعدی و موضعی - مانند مختصات توسعه (Development brief) برای سایت‌های خاص یک حوزه - یاری می‌رساند. بدین ترتیب، در واقع این چارچوب نوعی استراتژی برای تهیه مختصات طراحی (Design brief) به شمار می‌رود، به گونه‌ای که اطمینان حاصل می‌شود که توسعه‌های مختلف به جای تضاد با یکدیگر مکمل یکدیگر باشند.

از سیاست تا هدایت راهنما

چارچوب طراحی امکان آن را فراهم می‌سازد که با طراحی کل یا قسمتی از مجموعه یک محیط شهری به گونه‌ای جامع و مرتبط با یکدیگر برخورد شود. برای تهیه استراتژی مبتنی بر خصیصه‌های یک محیط، لازم

طراحی خوب اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌بایست این اطمینان حاصل آید که در حوزه‌های حساس، به خصوص در مراکز شهری، مقیاس مناسب و هویت آنها حفظ گردد. حصول به این هدف بسیار آسان‌تر خواهد شد اگر مقامات برنامه‌ریزی خود به وضوح بدانند که چه می‌خواهند و در عین حال بتوانند چیزی را که می‌خواهند به درستی به عوامل ساخت و ساز منتقل سازند

ژئوشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

است به کلیه جنبه‌های شکل توسعه توجه کافی شود.

چارچوب‌های طراحی شهری مناسب برای شرایط متنوع و مختلف است، مانند:

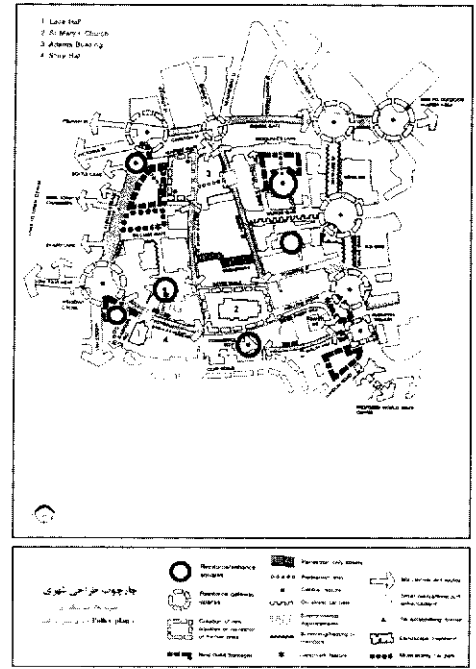
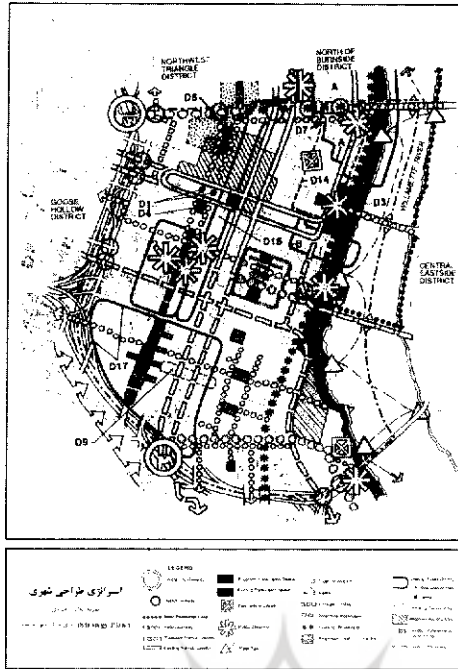
- برای سطح شهر به عنوان ابزاری برای درک ارتباطات پویای یک مکان.
- برای سطح محله‌ها و نواحی و مناطق به عنوان ابزار تقویت هویت، عملکرد و روحیه خاص قابل درک.
- برای حوزه‌های شهری با عملکرد مختلط شامل مسکونی، فرهنگی هنری و تفریحی.
- برای حوزه‌های نوسازی و دوباره‌سازی شامل مناطق مسکونی و صنعتی و سایت‌های بایر و خالی.
- برای حوزه مرکز شهر، شامل نظام هدایت برای کلیه زمینه‌ها و اقدامات احیا و بهسازی.
- برای حوزه‌های توسعه پیرامون شهر، شامل مناطق مسکونی جدید و توسعه‌های صنعتی.
- برای توسعه روستاها از طریق بیانیه‌های طراحی با نگرش ارتقای آنها، که معمولاً تشکیلات اجرایی فرادست تدارک می‌بینند.
- برای کریدورهای ترددی که بر مسیرهای اصلی، جاده‌ها، راه‌آهن و کریدور محورهای آبی و رودخانه‌ها متمرکز باشند.
- برای حوزه‌های خاص سیاست‌گذاری مانند حوزه ساحل آب، مناطق ویژه از لحاظ حفاظتی، یا سیمای زمین.

مختصات توسعه

مختصات توسعه معرف آن است که در جزئیات چگونه سیاست‌های برنامه فرادست باید برای یک سایت خاص به اجرا درآید.

مختصات معمولاً این ویژگی‌ها را دارد:

- Alexander, C.; **A New Theory of Urban Design** New York, Oxford University Press, 1987.
- Johnson, P - Marshall & Associates; **Design Briefing in Towns**, Edinburgh, Scottish office, 1999.
- Bentley & Others **Responsive Environments**, London. Architectural press, 1985.
- Barnett, J. **An Interoduction to Urban Design**, New York, Harper & Row, 1982.
- Carmona, M.; **Controlling Urban Design - Part1: A possible renaissance**, Journal of Urban Design . Vol 1. Feb 1996.
- Cullen G; **Townscape**, London, Architectural press, 1961.
- Cherry G.E. **Cities and Plans**: The shaping of urban Britain in the Nineteenth and Twintth Centuries, London, Edward Arnold, 1988.
- Essex Planning Office. **The Essex Design Guide for Residential and Mixed Use Areas**. Essex, 1997.
- Conservation & Design Service, **Development Department Community and Safety in Residential Areas**, 1998
- Carmona, M. **Housing Design Quality, Through Policy., Guidance and Review**. USA and Canada. Spoon press, 2001.
- Department of Planning **Development and Environment Design Strategy for the Built Enviroment Stoke on Trent**, 1999.
- Department of Planning, Building and Code Enforcement Adopted By the City Council. **Residential design Guidelines Toward Community**. 1997.
- Department of the Environment, Transport and the Regions **Towards an Urban Renaissance**, London, 1999
- Department of the Environment, Transport and the Regions, **Urban Design in the Planning System, Towards Better Practice**, 2000.
- Department of the Environment. **Development Plans, A Good Practice Guide**. London. H.M.S.O.1992
- Edwards, A. **The Design of suburbia, Acritical study in Environmental History**. London, Pembridge press, 1981
- Essex County council. **A Design Guide for Residential Area, chelmsford**. Essex, 1973.
- Greed, Clara & Roberts Marion. **Introducing Urban Design**. England. Longman Singapor, 1998.
- Ginsburg L. "The Reality: oullaw into By-Law"; **The Architectural Review**, 1973.
- Hall, A, C. **Design Control Toward a New Approach**. Oxford. Great Britain. 1996.

• بیان کننده مجموعه‌ای از اصول هماهنگی است که براساس تحلیل برنامه فرادست شکل گرفته است.
 • برای یک سایت در اندازه و اهمیت خاص و حساسیت‌ها و پیچیدگی‌های مخصوص به آن تدارک دیده می‌شود.

• برای به حداقل رساندن موارد بالاتکلیفی و بهبود و کفایت فرایند برنامه‌ریزی و توسعه تدوین می‌گردد.
 • می‌تواند برای ارتقای توسعه، از طریق شناسایی الزامات، ارائه ایده‌های واقع‌بینانه و تحریک منافع در اختلاط عملکرد و کیفیت بالای طراحی، مورد استفاده قرار گیرد.

• آنچه که کلیه سیاست‌های کنترلی را که مقامات محلی ارائه می‌کنند در برمی‌گیرد، «نظام هدایت طراحی» نام دارد، که در بطن آن دو سند متمایز قرار می‌گیرد: «مختصات طراحی» و «راهنمای طراحی».
 الف - راهنماهای طراحی، اسنادی کلی هستند که حدود کلی اشکال معماری را مشخص می‌کنند و چگونگی انجام تغییرات را - به نحوی که مورد قبول مقامات برنامه‌ریزی باشد - در منطقه‌ای وسیع نشان می‌دهند.

بنابراین، هدف این اسناد، کنترل هویت‌ها و مشخصات معماری در ساخت و سازهاست. از نمونه‌های خوب در این مورد، «راهنمای طراحی بخش مسکونی» است که به وسیله شورای استان اسکس (Essex) تهیه شده است.

ب - مختصات طراحی برای سایت‌های به خصوص یا مناطقی که دارای تعریف مشخصی هستند، تدارک دیده می‌شود و هدف اصلی آن حداکثر بهره‌وری از قابلیت‌های طراحی شهری سایت مربوط، با حداقل کنترل ممکن معماری است.

• در عمل مقوله مختصات طراحی، به سه دسته مشخص تقسیم می‌شود: «مختصات طراحی شهری»، «مختصات طراحی سایت» و «مختصات طراحی عوامل ساخت و ساز».

• کاربرد «مختصات طراحی شهری» هماهنگ ساختن سیاست‌های بصری مقامات برنامه‌ریز برای منطقه‌ای تعریف شده از قسمت‌هایی از مرکز شهر یا قسمتهایی از برنامه چارچوب طراحی شهری است. این مختصات، می‌بایست تمامی توصیه‌های مربوط به شکل طراحی را که در منطقه موردنظر می‌توانند قابل قبول باشند معرفی کند و سیاست‌های بصری‌ای را که کیفیت‌های طراحی شهری با آنها تقویت و هماهنگ می‌شوند، به تصویر بکشند. در درون همین مختصات است که بعضی از سایت‌های ویژه، که از نظر طراحی شهری اهمیت خاصی دارند، مشخص می‌شود. «مختصات طراحی سایت» برای این بخش‌ها تدوین می‌گردد.

• دو نوع مختصات یاد شده (مختصات طراحی شهری، و مختصات طراحی سایت) تعریف غالبی را به وجود می‌آورند که در آن در مورد ابعاد و اندازه‌ها، جنس مصالح و مانند اینها صحبت شده است و عوامل ساخت و ساز می‌بایست با در نظر داشتن آنها شروع به طراحی کنند. حد و حدود این تعاریف، بستگی به درجه اهمیت سایت یا منطقه موردنظر از بعد طراحی شهری دارد. سعی بر آن است که با حداقل کنترل بتوان با سیاست‌های بصری مناسب، دست معمار را باز گذاشت. هدف این است که جلوی خلاقیت معمار گرفته نشود، و با اصولی کلی برای

وی سکوی پرشی درست شود که در نهایت شکل کلی مورد نظر ساخت و ساز هم حفظ گردد.

● «مختصات طراحی عوامل ساخت و ساز» شامل معیارهای اقتصادی و حجمی است. این نوع مختصات می تواند کمک بزرگی در فرایند انتخاب عوامل ساخت و ساز باشد (به خصوص برای سایت های بزرگ) و در تهیه آن نویسنده مختصات می بایست ارتباط تنگاتنگی با «اداره املاک» داشته باشد. توجه اصلی در اینجا، دو نوع اول مختصات است، ولی این به معنی کم ارزش بودن مختصات طراحی عوامل ساخت و ساز نیست.

کار مختصات طراحی چیست؟

مختصات توسعه ارائه دهنده نظام هدایت شفاف است که نشان می دهد یک سایت و یا فضای شهری چگونه باید توسعه یابد. این مختصات کارآمدترین ابزار تدوین اصول طراحی و اجرای سیاست های طراحی برای یک سایت و یا فضای شهری به شمار می رود.

مختصات توسعه همچنین به عناوین متنوع دیگری شامل مختصات طراحی و مختصات برنامه ای مورد استفاده قرار می گیرد. از آنجا که پدیده طراحی به عنوان بخشی ادغام شده در برنامه مطرح است، لذا ضرورتی برای تفکیک مختصات طراحی از مختصات برنامه ای وجود ندارد.

دست آورد فرایند طراحی و برنامه ریزی بر روی یک سایت خاص از طریق عوامل تأثیر گذار متعددی تدوین می گردد که شامل سیاست ها و معیارها، شرایط بازار، زمینه محیطی و محلی و شیوه برخورد طراح و مدیر پروژه است. یک مختصات طراحی دارای قابلیت ایجاد تعادل بین این موارد و هر گونه تضاد بالقوه است.

بعضی از مقامات برنامه ریز، معتقدند که برای ارتقای کیفیت طراحی های ارجاع شده به ایشان، انجام اقدام های مثبتی از طرف ایشان ضروری است. به اعتقاد دوبری (Dobry)، نحوه برخورد می بایست سازنده تر باشد. وی معتقد است که راهنماهای طراحی و مختصات طراحی می توانند سهم بسیار بزرگی در آگاه ساختن معماران از اینکه مقامات محلی چه نکاتی را در طراحی مرجع می دانند، داشته باشند.

«کمیسیون سلطنتی هنرهای زیبای اسکاتلند» نیز با این نظر موافق است و می گوید: «عنصر طراحی شهری موجود در هر طرح محلی و همچنین مختصات جامع و مناسبی که از نظر مفاهیم بصری ارائه می گردند، می توانند موجب شوند که معماران با اعتماد به نفس بیشتری دست به طراحی بزنند و در چارچوبی مشخص و در عین حال با آزادی ای نسبی عمل کنند.»

● بیشترین مجادلاتی که بر سر هدایت طراحی پیش آمده، در مورد راهنماهای طراحی بوده اند، نه بر سر مفهوم کلی مختصات طراحی.

اساس کنترل طراحی همچنان این پیش فرض است که هویت و سیمای محیط مصنوع اهمیت فراوان دارد. طراحی خوب اهمیت ویژه ای دارد و می بایست در زمینه های مناسب طراحی شهری مورد تشویق قرار گیرد و این اطمینان حاصل آید که در حوزه های حساس، به خصوص در مراکز شهری، مقیاس مناسب و هویت آنها حفظ گردد. حصول به این هدف بسیار آسان تر خواهد شد اگر مقامات برنامه ریزی خود به وضوح بدانند که چه می خواهند و در عین حال بتوانند چیزی را که می خواهند به درستی به عوامل ساخت و ساز منتقل سازند. مختصات طراحی به سه روش ذیل، موجب تسهیل در این امر می گردند:

۱- تشویق مقامات برنامه ریزی به ثبت سیاست های بصری مورد قبول شان برای مناطق و سایت های گوناگون به گونه ای مناسب که به راحتی بتوانند در طرح محلی یا اسناد مربوطه دیگر درج گردند.

۲- قادر ساختن مقامات برنامه ریزی به هدایت طراحان در مراحل اولیه طراحی، قبل از آنکه پول و زمان زیادی صرف شده باشد، و موضع گیری ها نیز جدی تر و سخت تر شده باشد. در نتیجه این امر، شمار طرح هایی که مردود می گردند نیز کاهش خواهد یافت.

۳- دادن این اجازه به مقامات برنامه ریزی تا بتوانند کانون توجه خود را متوجه ابعادی از طراحی کنند که به نظر ایشان بیشترین اهمیت را دارد. این امر به معنی افزایش مقدار کنترل بر روی یک سایت نیست بلکه هدف در واقع هماهنگ سازی کنترل ها و ارائه آنها در نظامی منسجم و منطقی است.

● اینکه مقامات برنامه ریز تا چه حد در فائق آمدن بر این مسئله توفیق می یابند، بستگی زیادی به سطح دانش و آگاهی متخصصان و کارشناسان دارد. با وجود این، سکنه خود محل می بایست قادر به اعمال نفوذ در سیاست های کلی باشند (از جمله سیاست های بصری که تأثیر بیشتری بر نحوه ساخت و ساز در منطقه دارند) و البته این وقتی امکان پذیر می گردد که مختصات طراحی در چارچوب برنامه ریزی محلی در نظر گرفته شوند.

محتوای مختصات طراحی

- مختصات طراحی معمولاً باید:

- ارائه دهنده بیانیه ای شفاف از دلایل تهیه آن و کیفیت هایی که باید بدان دست یافت، باشد.
- معرف آن است که (در گفتار، نمودار، عکس و ترسیم) چگونه سیاست های طراحی برنامه فرادست قابل اعمال به سایت است.

21. Royal Borough of Kensington and Chelsea, Kings College Planning Brief, Manresa Road, SW3. London. 1998.

22. Long, J. "Implementing Urban Design in America: Project Types and Methodological Implications", *Journal of Urban Design*, Feb 1996

23. Nairn. *Conter Attack Against sultopia*. London, Architecture Press, 1957.

24. Punter, J. *Design Control in Europe, Built Environment*. London, 1994.

25. Punter, J. *Design Guidelines in American Cities. A review of design policies and guidance in five west Coast cities*, Liverpool University Press, 1999.

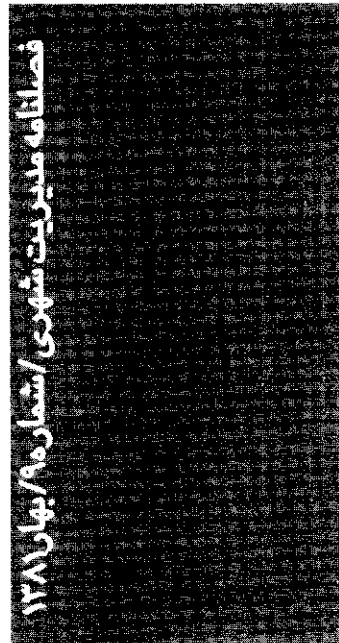
26. Punter, J. and Carmona, M. *Design Dimension of Planning theory, Content and Best Practice for Design potecies*, London, E & FN SPON, 1997.

27. Punter, J. *Design Guidelines in American Cities*. Liverpool University Press, 1998.

28. Punter, J. "Developments in Urban Design Review: The Lossons of West Coast Cities of the United States For British Practice". *Journal of Urban Desgin*, Feb 1996.

29. Ravetz, A. *The place of Home, English Domestic Environment 1914-2000*, London, 1995.

30. Smith, D. *Amenity and urban planning*, London Crosby Lookwood staples, 1974.

31. Southworth, M. "Theory and Practice of Contemporary Urban Design". *Town planning Review* , No.60 4. 1989.

32. Shirvani, H. *Urban Design Review* , Chicago. American. Planning Association, 1981.

33. Shirvani, H. *The Urban Design Process* . New York. Van Nostrand Reinhold, 1985.

34. Strategic Planning Branch City Planning Department. *The Western Precinct of the Central Business District* , 1987.

35. Case Scheer, Brenda & Preiser, Wolfgang F.E. *Design Review Challenging Urban Aesthetic Control* , 1994.

36. Tehran Development Council Secretariat. *Tehran's Built Form* , 1978.

37. Urbed and Rowland, J. *Urban Design Framework* , 1998.

38. Warren, J. and Worthington, Jand and Taylor, S. *New Buildings In Historic Settings* . Oxford. Bath Press Pls, 1998.

۳۹- مهندسین مشاور پارساهااس و همکاران. سند برنامه طراحی شهری خیابان انقلاب سطح ۲. گزارش جلد ۲۲. شهرداری تهران. سازمان ریسازی شهر تهران ۱۳۷۸.

۴۰- دکوت، کمران. طرح پژوهشی تحلیل معماری در خانه‌های ردیفی. مرکز تحقیقات دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی. ۱۳۸۰.

۴۱- دکوت، کامران. جایگاه طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی توسعه شهری. شهرنگار. شماره ۱۱. ۱۳۷۸.

۴۲- دکوت، کمران. مظهر شهری خیابان انقلاب. معماری و شهرسازی. شماره ۵۸-۵۹. دوره ۹. بهار ۱۳۷۹.

۴۳- دکوت، کمران. «پدیده‌های حوب در محله‌های مسکونی». شهرآر ویا. شماره ۲۵. ۱۳۸۰.

پانوشته ها:

1- **Urban Design In The Planning system** , Department of the Environment, Transport and the Regions, June 2000.

2- J. Lang. *Journal of Urban Design*, 1/1996.

3- J. Lang 1996

4- J. Punter 97

5- Supplementary Design Guidance

6- Supplementary Planning Guidance

7- Larkham, P. J. (1993) *Conservation in action: evaluating policy and practice in the United Kingdom*. *Town Planning Review*, 64 (4), 395-413.

8- Murryay, K. and Willie, D. (1991) *Choosing the right approach*. *Landscape Design*, 200 (may), 21-23.

9- M. Carmona *Design Check-list*

10- J. Lang Feb. 1996 *Implementing Urban design in America*

11- J. Punter Feb. 1996. *Development in urban design*

12- *Unitary Development Strategy*

13- *Supplementary planning Guidance*

• ارائه دهنده ممیزی اساسی از کیفیت‌های سایت است که از نیازهای ضروری برای طراحی خوب به شمار می‌آید.

• معرف اهداف طراحی برای سایت است، که خود نشان دهنده اولین مرحله تجزیه و تحلیل طراحی شهری است و بیانگر ایده‌های اولیه طراحی است.

• حاصل دیدگاه‌ها و انتظاراتی است که سازنده را به آنچه که سایت عرضه می‌کند ترغیب می‌کند و الهام‌بخش تهیه طرح و برنامه با بالاترین استاندارد ممکن است.

• دربرگیرنده چکیده‌ای از مشاوره‌های محلی انجام شده و پاسخ مسئولان به موارد مطرح شده است.

چگونگی تعامل مختصات طراحی با سیستم برنامه‌ریزی
بند ۱۴ «توصیه نامه بخش توسعه برنامه‌ریزی اسکا تلند» متذکر می‌شود که هر سه نوع از برنامه‌ریزی‌های محلی - جامع، موضعی و موضوعی - می‌بایست حاوی «راهنمایی‌هایی عملی و مؤثر برای کنترل ساخت و سازها» باشند. در بند ۱۶ نیز چنین آمده است: «اگر قرار است استانداردهای طراحی به ویژه به منظور کنترل ساخت و سازها مورد استفاده قرار گیرند، می‌بایست در برنامه‌ریزی محلی گنجانده شوند تا عموم مردم بتوانند در مورد آنها اظهار نظر کنند. با وجود این، چنانچه این استانداردها تنها جنبه توصیه‌ای داشته باشند و در به کارگیری اجباری آنها در طرح‌ها الزامی وجود نداشته باشد، می‌بایست آنها را در راهنمای طراحی غیرالزامی ارائه کرد».

مختصات طراحی، تنها یک جزء از اجزایی است که مقامات برنامه‌ریزی می‌توانند از آنها به عنوان ابزاری برای مدیریت محلی بهره‌جویند. بنابراین تصمیم‌های اتخاذ شده در مختصات طراحی، تأثیر و تأثر متقابل با دیگر اهرم‌های مورد استفاده در کنترل یا تشویق ساخت و ساز خواهند داشت.

در نتیجه، مختصات طراحی می‌بایست به عنوان مکملی برای دیگر ابعاد برنامه‌ریزی محلی مدنظر قرار گیرند، به ویژه در مورد چگونگی حرکت (هم پیاده و هم سواره) و نحوه کاربری اراضی.

مختصات طراحی حتی الامکان می‌بایست در برنامه‌ریزی محلی گنجانده شوند و به صورت سیاست‌هایی مختص سایت‌ها یا مناطق مربوط ارائه گردند و ضمائم فنی نیز برای روشن شدن هر چه بیشتر به آنها اضافه شوند.

• وجود مختصات طراحی در برنامه‌ریزی محلی این امتیاز را دارد که می‌تواند به راحتی به معرض دید و قضاوت عموم گذاشته شود و محتوای آن در کنار دیگر مسائل مطرح در برنامه‌ریزی مدنظر قرار گیرد.

• درحالی که هدف می‌بایست گنجاندن مختصات طراحی در برنامه‌ریزی محلی باشد، لیکن آماده‌سازی مختصات برای منطقه‌ای حساس نمی‌بایست به خاطر تکمیل برنامه‌ریزی محلی به تعویق افتد.

این مختصات می‌تواند به عنوان سیاستی کنترلی برای ساخت و ساز تا زمان آماده شدن کامل برنامه‌ریزی محلی، به وسیله مقامات برنامه‌ریزی مورد استفاده قرار گیرد و بعد از آن، در پیش‌نویس برنامه‌ریزی محلی برای اظهار نظر در دسترس عموم مردم قرار گیرد. در هر صورت سیاست‌های کنترلی می‌بایست به تصویب اعضای منتخب برسند و در اختیار عموم قرار گیرند.

ارائه مختصات به اعضای شورا، در عین حال وسیله مناسبی است که آنان را از فرصت‌ها و تهدیدهای بصری آگاه سازد.

• هر مقام برنامه‌ریز، برای تهیه یک مختصات طراحی خاص، می‌بایست استدلال خوبی داشته باشد و همچنین باید به وضوح بداند که این مختصات دقیقاً برای کنترل چه چیزی نوشته شده است؛ در غیر این صورت در دفاع از مختصات با شکست روبرو خواهد شد.

• مختصاتی که ایهام داشته باشد، همچون شمشیر دودم است. چنانچه یکی از عوامل ساخت و ساز موفق به رعایت اصول مذکور در مختصات شود ولی در عین حال حاصل کارش بنایی نامناسب باشد، مقامات برنامه‌ریزی در موضع ضعیفی قرار خواهند گرفت. بیان صریح و روشن اهداف طراحی شهری مورد نظر مقامات برنامه‌ریزی اهمیت بسیار زیادی دارد و می‌بایست در مجوزهای ساخت مدنظر قرار گیرد.